

Provoluutsie!

De maatschappij ludiek shockeren

In Nederland wordt de (sociaal-)culturele omwenteling van de jaren zestig meestal verbonden met de opkomst van de provobeweging, een kleine, zogenaamd anarchistische groepering rond het tijdschrift *Provo*. Hoe een kleine beweging de maatschappij shockeerde.

De namen van de provo's zongen in die tijd rond in de media. Roel van Duijn, Robert Jasper Grootveld, Hans Metz, Irène van de Weetering, Rob Stolk en nog een paar anderen. Ze werden bekend door de rookbommen onder de trouwkoets van kroonprinses Beatrix en prins Claus en een eindeloze reeks rellen bij het Lieverdje. Hun ludieke provocaties waren mild. Niettemin reageerde de politie destijds keihard met wapenstok en arrestaties op acties als marcheren met blanco spandoeken, uitdelen van krenten, trommelen in het openbaar of scanderen van 'subversieve' leuzen zoals 'Johnson Molenaar'.¹ Verder hadden de provo's de onhebbelijke neiging alle negatieve beelden die over hen werden uitgestort volmondig te beamen. Dat begon al bij hun naam: 'Provo = provocerend nozempje'.²

Ongekend brutaal

De aanhangers van de nieuwe beweging bevestigden effectief het schrikbeeld voor behoudende *Telegraaf*-lezers van het 'langharige, werkschuwe en ongewassen tuig'. Een voorbeeld: 'Ik word wakker, omdat Klaas, de hond van Rob en Sarah, uitbundig mijn gezicht aflikt. Wassen hoef ik me dus niet meer.'³ De eerste aflevering van het blad *Provo* werd meteen in beslag genomen. De provobeweging telde op dat moment nog geen tien jongeren. Misschien kwam het door de combinatie van voor die tijd ongekend brutale stukken in *Provo 1*. De politie, de regenten, Beatrix en Claus kregen kritiek en spot over zich uitgestort. Het recht op vrije seks stond er twee keer in: monogamie heette bijvoorbeeld 'autoritair' omdat 'een man en een vrouw elkaar dan onttrekken aan het algemeen seksueel welzijn'.

Marko Otten
is historicus.

1 De Amerikaanse president Johnson, verantwoordelijk voor intensieve bombardementen in Noord-Vietnam, mocht men geen 'moordenaar' noemen want dat gold als een belediging van een bevriend staatshoofd. Provo's maakten er 'molenaar' van, maar werden evenzogoed opgepakt.

2 Roel van Duijn, 'Inleiding tot het provocerend denken', in: *Provo 1*, 12 juli 1965, 1-5, p. 1.

3 Hans Tuynman, *Full-time provo* (Amsterdam 1966), p. 72.

Boven: Provocartoonist Willem levert commentaar op de inbeslagname van een Provoaflevering (uit Provo 12, middenpagina).

Hiernaast: Provo's dansen rond het Lieverdje dat omhangen is met een brandende oranje das, 20 maart 1966. Foto: ANP.

Boven: Robert Jasper Grootveld verkoopt tekeningen van Aad Veldhoen, 6 juli 1964. Foto: Jac. de Nijs / Anefo, Nationaal Archief.
Onder: Een provo wordt gearresteerd tijdens Prinsjesdag 1966 in Den Haag. Fotocollectie Anefo, Nationaal Archief.

In die preutse jaren was dit een ongelooflijk affront. Men las verder schimpscheuten over het huwelijk, het geloof en het marxisme. ‘Het anarchisties woordenboek’ onderstreepte Provo’s image van ‘staatsgevaarlijke’ rebellen. En een lang stuk ging over dienstweigeren. Het pacifisme – protesten tegen atoombom, Vietnamoorlog en dienstplicht – bleek een vast ingrediënt van het overigens weinig consequent provocerende vertoog.⁴

Behalve de politie zagen de provo’s de regenteske autoriteiten en de zwijgende meerderheid van gezagsgetrouwe consumenten, het klotjesvolk, als hun ultieme vijanden. De ‘provolutsie’ was een strijd tussen dat klotjesvolk en het zogeheten ‘provotariaat’, zeg maar de vaste aanhang. Provo’s populariteit nam het eerste jaar snel toe. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in juni 1966 won Provo een zetel. Het wittefietsenplan, fietsen voor algemeen gebruik gratis ter beschikking stellen, werd een internationaal succes. In Engeland scoorde de psychedelische rockgroep Tomorrow een hitje met *My White Bicycle*.⁵ Wereldwijd experimenteerde men met ‘white bike sharing’ en inmiddels rijden er zo’n twee miljoen van rond.

Yippies

Provobewegingen staken de kop op in meerdere Nederlandse en Vlaamse steden. Ook Londen, Keulen, Kopenhagen, Parijs, Praag, Milaan, New York, Stockholm en San Francisco kenden provogroepen. Het gedachtegoed vond onder andere namen een nog veel bredere verspreiding. Zoals in de vs bij de Yippies, aanhangers van de Youth International Party, Yippie! (1967-2004). De woordvoerders Abbie Hoffman en Jerry Rubin noemden hun provocisme ‘Pranking the System’ (het systeem voor aap zetten), ‘Pop-art Politics’ (pop-artpolitiek) en ‘Pop-terrorism’ (popterrorisme). Op 24 augustus 1967 lieten de handelaren op Wallstreet hun miljoenendeals in de steek om zich op de tientallen ééndollarbiljetten te storten die de Yippies vanaf de bezoekersgalerij naar beneden lieten dwarrelen. In de aanloop naar de presidentsverkiezingen van 1968 voerden

de Yippies campagne voor een varken: 'Pigasus, the Pig! Pig for President!' Het arme beest werd losgelaten in de straten van Chicago voor een *meet-and-greet* met de bevolking. 'The other pigs' (politieagenten) reageerden furieus.⁶ Uit dit alles blijkt hoe ontvankelijk vooral jongeren in de welvaartstaten waren voor die ludieke mix van innovatieve ideeën en antiautoritair activisme. En hoe heftig de gevestigde orde – niet alleen justitie en politie, maar bijvoorbeeld ook politici van duidelijk linkse signatuur – op de provocaties reageerde. Het establishment voelde zich in zijn waarden en waardigheid aangetast.

Clash

De tijdgeest van de sixties baarde een *culture clash*. Het 'provocisme' bleef dan ook niet beperkt tot 'anarchistische' jeugdbewegingen. Eind jaren vijftig dienden ze zich al aan: de Angry Young Men die van provoceren hun handelsmerk maakten. Schrijvers als Hermans, Mulisch en Cremer wisten met hun proza Kamervragen en rechtszaken uit te lokken. Reve moest zich verantwoorden omdat hij de Here God van achteren genomen had in de gestalte van een ezel dat aandoenlijk spartelde bij het klaarkomen. Beeldend kunstenaars kwamen met shockerende happenings waarin chaos, seks en *Publikumsbeschimpfung* om voorrang streden. De Italiaan Piero Mazoni liet in 1961 zijn poep inblikken en tentoonstellen als *Merde de l'artiste*. Op 29 oktober 1961 goot kunstenaar, taalvirtuoos en programmamaker Wim T. Schippers bij Petten een flesje priklimonade leeg in zee. Mensen waren boos op *Barbarber*, omdat het literaire tijdschrift een uit de krant geknipt schaakbord publiceerde als gedicht. Op televisie bracht het satirische programma *Zo is het toevallig ook nog 's een keer* in 1964 een vroom gebed voor ernstig tv-verslaafden op de buis. Het leidde tot een uitbarsting van nationale woede.

Geile podiumbeesten

Maar nergens werd zoveel geprovoceerd als in de popmuziek. Vanaf de sensuele heupbewegingen van rock-'n-rollsterren als Elvis Presley (1956) tot voorbij 'Anarchy in the UK' (1976) van de Sex Pistols kunnen we het volgen. De jaren 1965-1967 vormden een hoogtepunt. Hitparades werden bestormd door protestliederen tegen de atoombom en de Vietnamoorlog. Leden van The Who hadden de gewoonte op de tonen van 'My Generation' live hun complete instrumentarium te vernietigen. The Rolling Stones vestigden met 'Satisfaction' (in wezen een protest tegen consumentisme) een reputatie van niets en niemand ontziende geile podiumbeesten. En Bob Dylan die zo treffend 'The Times They Are a-Changin'' ten gehore had gebracht, bleek niet alleen 'senators and congressman' te willen provoceren maar ook zijn eigen *folky* fans toen hij 'electric' ging op het Newport

Folk Festival met nummers als 'Maggie's Farm' en 'Like a Rolling Stone'; men kon backstage amper collega-artiesten ervan weerhouden met een bijl in te hakken op de kabels van de stroomtoevoer.

750.000 platen met de *butcher cover* moesten worden teruggehaald uit de winkels (juni 1966).

Tot slot nog even over die brave Beatles. Tegen 1966 waren The Beatles in hun keurige uniformen en met hun hippe liedjes uitgegroeid tot een kwartet ideale schoonzonen aan wie ouders hun dochters wel wilden toevertrouwen. Dat die lasten bij een glimp van hun idolen in hysterisch gillen uitbraken namen pa en ma voor lief. Maar ook hier brak de provocatie door. De 'Fab Four' riepen medio 1966 in Amerika platenverbranding en radioboycots over zich af met uitspraken als: 'Wij zijn populairder dan Jezus.' Wat ook niet hielp, was het schandaal rond de hoes van hun Amerikaanse verzamelelpee *Yesterday and Today*. De jongens die tot op dat moment altijd gefotografeerd waren in een keurig uniformpje met stropdas, zag men ineens in besmeurde slagersjassen zitten grijnzen met stukken rood vlees en koppen van poppen op hun schoot. Volgens Paul McCartney was het een statement over de oorlog in Vietnam. De Engelse radioman en popjournalist Jon Savage schreef dan ook terecht: '*Yesterday and Today* bracht hetzelfde teweeg als de provo's die het portret van koningin Juliana verbrandden.'⁷ De ontlading van de tijdgeest. ■

- Zie 'Provo's Pacifisme' in Marko Otten, *PROVO, de ludieke opstand tegen bom en regentendom* (Doetinchem 2017), p. 75-161.
- tinyurl.com/y9du2dsx.
- Abbie Hoffman, *Steal this book*. New York 1971. Zie ook Sean Wilentz, 'Revolution Now, the Traumas and Legacies of US Politics of the Late Sixties' in Victoria Broackes and Geoffrey Marsh, *You Say You Want a Revolution? Rebels and Records 1966-1970* (Londen 2016) 56-77, p. 62 e.v.
- "'Yesterday and Today' Was as Much a Situation As the Provos Burning an Effigy of Queen Juliana.' Jon Savage, 1966 in: *The Year The Decade Exploded* (Londen 2015), p. 382.

Meer lezen?

Marko Otten schreef *PROVO, de ludieke opstand tegen bom en regentendom*. Te bestellen via www.hetboekenschap.nl/provo.